

Prof. Dr. Sudi Apak

Dr. Ayhan Uçak

Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı ve Gelişmişlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme

Prof. Dr. Sudi APAK

Dr. Ayhan UÇAK

Trakya Üniversitesi, İİBF.

Özet

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin ülke gelişme süreci üzerindeki yeterliliği sorgulanmaktadır. Bunun için, anlamlı bir ekonomik büyümenin özellikleri ve diğer makroekonomik büyüklükler ile ilişkisi ortaya konacaktır. Bu durum açıklanırken, Türkiye ekonomisi bir örnek olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, sürdürülebilir gelişme, istihdam, işsizlik.

Abstract (Meaningfulness of Economic Growth and Development: A Study on Turkish Economy)

In this study, the sufficiency of economic growth on development process of an economy is investigated. Hence, characteristics of a meaningful economic growth and its relation with the other macroeconomic variables will be exposed. While explaining the situation, Turkish economic case is considered within the scope of the study.

Key Words: Economic growth, sustainable development, employment, unemployment.

1. Giriş

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra yaşanan yüzde 9,8'lik tarihi küçülmenin ardından Türkiye ekonomisi beş yıldır iyi sayılabilecek bir büyüme performansı sergilemektedir. Fakat geniş halk kesimleri ekonomideki bu parlak gibi gözükken mevcut tablonun kendi durumlarına yansımamasından şikayet etmektedir. Yeni iş olanakları yaratılmadığı için 18-25 yaş arası gençlerin iş bulamadığı, 456 bin ailenin kredi kartı borcundan dolayı icra takibinde olduğu Türkiye'de, ekonomi tatminkar bir hızda büyürken halkın bu derece borçlu ve refah seviyesinin yükselmemesinin sebebi ne olabilir? Refah seviyesi yüksek, gelişmiş bir ekonomi olabilmek için ekonomik büyüme tek başına yeterli midir?

Bu çalışmada, bu sorular cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bunun için çalışmanın ikinci bölümünde gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, günümüz gelişmiş ve azgelişmiş ekonomileri arasındaki farklılıklar gözönünde tutularak sorgulanacaktır. Üçüncü bölümde, genel anlamda ekonomik büyümenin kendi içinde anlamlılığının ve tutarlılığının nasıl gerçekleşebileceği üzerinde durulacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye ekonomisinin büyüme kaynakları irdelenerek, diğer makroekonomik büyüklüklerle etkileşimi incelenecek ve beşinci bölümde genel bir değerlendirmede bulunularak çalışmanın sonuçları ve politika önerileri ortaya konulacaktır.

2. Ekonomik Büyüme ve Gelişmişlik

Ekonomik büyüme, genel anlamı ile bir ekonominin üretim kapasitesindeki artıştır. Üretim kapasitesindeki artış GSMH (Gayrisafi Milli Hasıla), GSYİH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) ya da kişi başı GSMH veya GSYİH'daki artış ile ölçülür. GSMH, bir ülke vatandaşları tarafından ekonomide bir yıl içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. GSYİH ise sadece ülke sınırları içinde üretilen mal ve hizmet toplamını kapsamaktadır. Yerleşiklerin yurtdışında gerçekleştirdikleri mal ve hizmet üretimi GSYİH'nın dışındadır.

Büyüme kuramcıları, ekonomik büyüme için sermaye birikiminin ve teknolojik ilerlemenin merkezi rolünü tartışmasız kabul etmektedirler. Bir ülkenin üretim kapasitesindeki artış ile ekonominin sermaye stokuna yapılan ilaveler olarak tanımlanan yatırımlardaki artış arasında yakın bir ilişki vardır. Tarımsal orijinli büyümeden endüstri orijinli büyümeye geçişi teknolojik ilerlemeler ve yatırımlardaki artışlar olmadan gerçekleştiren bir ülke yoktur (Unctad, 2006, s.31). Kaldor (1963), ekonomik büyüme sürecinin karakteristikleri olarak, kişi başına çıktı düzeyinin ve çalışan kişi başına fiziki sermayenin zamanla büyümesini, sermaye verimliliğinin neredeyse sabit kalmasını, fiziki sermaye hasıla oranının değişmemesini gösterir. Bunlar kuşkusuz her büyüyen ekonomi için nitelendirilebilecek özellikler değildir. GSYİH hesaplamalarında, toplam harcamalar içinde yer alan kamu ve özel sektörün fiziki yatırım harcamalarını (altyapı, makine, teçhizat vs.) yansıtan gayrisafi sabit sermaye oluşumu ekonomik büyüme bakımından oldukça önemli iken; örneğin Türkiye gibi ülkelerde diğer harcamaların ve özellikle tüketim harcamalarının payı ve büyüme hızı oldukça yüksektir.

Ekonomik büyüme ile gelişme anlamca yakın olmakla birlikte, farklı kavramlardır. Büyüme yalnızca gelirdeki artışı içermesine karşılık, gelişme gelir artışı yanında ekonomik, sosyal ve kurumsal yapının da olumlu yönde değişmesini kapsar. Az gelişmiş ülkelerde refah artışı için yalnızca büyüme yeterli olmayıp, ekonomik geliş-

meye de gerek vardır. Fakat, gelişmiş bir ekonomi olabilmek için tatminkâr ve sürdürülebilir bir büyüme hızını yakalamak gerekir. Örneğin, ABD ekonomisinin -1985 fiyatları ile ölçüldüğünde- kişi başına reel GSYİH'sı 1870'de 2244 dolardan 1990'da 18258 dolara yükselerek 8.1 kat artmıştır. Bu, yıllık ortalama yüzde 1.75'lik bir büyüme oranına karşılık gelmektedir. Bu performansı söz konusu ülkeyi gelişmişlik sırasında ilk sıralara taşımaktadır. Eğer ABD ekonomisi 1870'den 1990'a bunun yüzde 1 altında yani yüzde 0.75'lik bir ortalama büyüme oranı ile ulaşırdı, kişi başına reel GSYİH'sı -1985 fiyatları ile- 2244 dolardan sadece 5519 dolara yükselecekti. Bu durumda, 1990 verilerine göre gelişmişlik sıralamasında 127 ülke içinde 37'inci olabilecekti. Aynı zaman dönemi içinde yüzde 0.75'lik orana yakın bir ortalama hızda büyüyen sözcelimi Pakistan (yüzde 0.88) ve Filipinler (yüzde 0.86) az gelişmişler kategorisindedir (Barro ve Sala-i-Martin, 1999, s.1). Bu rakamlar da göstermektedir ki, ekonomik büyüme ülke gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur.

Arzulanan gelişmeyi gösterememiş ya da az gelişmiş olarak ifade edilen ülkelerin genel ekonomik ve yapısal özellikleri olarak; kişi başına düşük gelir, halkın geniş bir kesiminin tüketim bileşiminde zorunlu ihtiyaçları gideren malların yüksek payı, yurtiçi tasarrufların ve yatırımların düşüklüğü, sermaye birikiminin yetersizliği, teknoloji üretememek, eğitim düzeyinin düşük olması, hızlı nüfus artışı vd. sıralanabilir. Bu özelliklerin tamamen tersini taşıyan ülkeler de gelişmiş ekonomiler olarak nitelendirilebilirler.

Geleneksel makroekonomik teorisinin içeriğinde gelişmiş ve az gelişmiş ekonomiler ayrımı yok iken, günümüz makro yaklaşımları bu ayrımı özellikle göz önünde tutmaktadır. Bunun da en önemli nedenlerinden biri; önceleri kişi başına gelir düzeylerinden başka fark gözetilmeyen ve sınıflandırmaya tabi tutulmayan bu ülke grupları arasındaki farkın 1970'lerdeki tarihsel dönüşümle iyice belirginleşmesidir. Petrol şoklarının birbiri ardınca yaşandığı bu yıllarda gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler

benzer petrol faturaları ile karşılaşırken, gelişmişler bu şokları çeşitli nedenlerle bertaraf edebildiler. İlkın, petrol ihracatçısı ülkelerin (OPEC) ihtiyaç duyduğu nihai malları üretip, petrol fiyatlarındaki artışı bu malların fiyatlarına yansıtılabıldiler. İkincisi, OPEC ülkelerinin artan petrol kazançları gelişmiş ülkelerdeki bankalara mevduat olarak yatırıldı. Ve nihayet, gelişmiş ülkeler petrolü ikame edebilen üretim süreçlerini devreye sokacak teknolojik kapasiteye sahiptiler. Azgelişmiş ülkeler, bu avantajların hiçbirini yakalayamadılar. Bu ülkelerin ihracat gelirlerinde bir artış olmadı; hatta ihraç ettikleri pek çok ilksel malların fiyatlarında durgunluk yaşandığı için ödemeler dengesinde negatif etkiler yarattı. Bu ülkelerin teknoloji üretme kabiliyetleri de yetersizdi. Bu nedenlerle azgelişmiş ülkeler dış ticarete büyük dezavantajlarla karşılaştılar ve gelişmiş ülkelerle aralarındaki ayırım iyice keskinleşti (Raghbendra, 2003, ss. 3-4).

3. Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı

Günümüzde, hem ülkelerin kendi içinde hem de ülkelerarasında fırsat eşitsizliğinin olağanüstü boyutlara ulaştığı bir dünyada yaşamaktayız. Dünya nüfusunun yarıya yakını günde 2 dolarlık bir gelirle yaşamını sürdürürken, beşte biri günde 1 dolarla yaşamak durumundadır (Azariadis ve Stachurski, 2004). Hatta en basit anlamda yaşamak için sahip olunan fırsat, yani hayatta kalma şansı bile dengesizdir. Örneğin İsveç'te 1 yaş altı çocuk ölümleri oranı yüzde 0,5'in altında iken, Mozambik'te bu oran yüzde 15'e ulaşmaktadır. El Salvador, kendi içinde bu dengesizliği yaşayan tipik örneklerden biridir. Bu ülkede eğitimli annelerin bebeklerinde ölüm oranı yüzde 2 iken, eğitim almamış annelerin bebeklerinde yüzde 10'a yükselmektedir (World Bank, 2006, s.vii).

Fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi için ekonomik büyümenin kendi içinde anlamlı olması şarttır. Örneğin, Dünya ekonomileri için 2005 yılı büyüme ortalaması yüzde 4.3 olarak gerçekleşirken istihdam verileri bu sonucu desteklememektedir (ILO, 2006). Tablo 1, farklı ülke grupları için 2004 ve

2005 yılı GSYİH reel büyüme oranları ve aynı ülkeler için 1995, 2004 ve 2005 yılları işsizlik oranlarını vermektedir. Söz konusu tablodan da görüldüğü gibi, 2005 yılı büyüme ortalaması en yüksek ülke grubu Doğu Asya ülkeleridir (yüzde 8.0). Bu grubu yüzde 7.1'lik GSYİH büyüme hızı ile Güney Asya, daha sonra da yüzde 5.7 ile AB-dışı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri takip etmektedir. Oysa, işsizlik oranlarına dikkat edildiğinde; 1995'de yüzde 7.8 düzeyinden 2004'deki yüzde 7.1'lik düzeyine ve sonra 2005'de yüzde 6.7 düzeyine gerileyen gelişmiş ülkeler ve AB ülkeleri hariç, işsizliğin diğerlerinde artış gösterdiği görülmektedir. Hemen hemen tüm azgelişmiş ekonomileri kapsayan bu durum iktisat literatüründe "istihdamsız büyüme" olarak nitelendirilmektedir (BSB, 2006, s.21). Kısacası, ekonomik büyümenin anlamlı olabilmesi, işsiz, işgücüne yeni katılan insanlara istihdam sağlayabilmesi ile gerçekleşir.

Öte yandan, ekonominin GSYİH'sı büyürken, bunun hangi belirleyici kalemden gerçekleştiği büyük önem taşır. Burada önemli olan husus, büyümenin kaynağının belirlenmesidir. Sürdürülebilir bir büyüme, yatırım harcamalarındaki artışın önderlik ettiği bir ortamda gerçekleşebilecektir. Zira böylelikle ekonomi ileriki dönemlere daha büyük bir üretim kapasitesi ile girebilecek ve bu da sürdürülebilir bir büyüme hızının dinamiği olabilecektir.

Ayrıca, bu büyümenin diğer makroekonomik değişkenlerle uyumlu olması gereği vardır. Yukarıda söz edilen işsizliği azaltan özelliğinin yanında, fiyat istikrarını göz ardı etmeyen, ekonominin dış alemle ilişkilerinde de kontrolü elden bırakmayan bir ekonomik büyüme anlamlı olacaktır. Örneğin, büyük dış ödeme açıkları vererek, ülkeden dış aleme doğru sermaye (kâr) transferine neden olan bir ekonomik büyümenin tutarlı olması mümkün değildir.

Çalışmanın bu aşamasında Türkiye ekonomisinin büyüme süreçlerinin kendi içinde anlamlı olup olmadığı, diğer makroekonomik değişkenlerle uyumu ya da uyumsuzluğu irdelenecektir.

Tablo 1: Farklı Ülke Gruplarına Ait İşsizlik ve GSYİH Büyüme Oranları

Bölge	İşsizlik Oranı (%)			GSYİH Reel Büyüme Oranı (%)	
	1995	2004	2005	2004	2005
Dünya	6.0	6.3	6.3	5.1	4.3
Gelişmiş Ülkeler ve AB Ülkeleri	7.8	7.1	6.7	3.3	2.5
Orta ve AB-Dışı Doğu Avrupa	9.4	9.5	9.7	8.2	5.7
Doğu Asya	3.7	3.7	3.8	8.7	8.0
Güney Asya	4.0	4.7	4.7	7.1	7.1
Latin Amerika ve Karayipler	7.6	7.4	7.7	5.5	4.0
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	14.3	13.1	13.2	5.4	5.0
Sahraaltı Afrika	9.2	9.9	9.7	5.4	4.5

Kaynak: ILO, Global Employment Trends 2005.

4. Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları ve Makroekonomik Değişkenlerle Etkileşimi

Türkiye ekonomisi için ekonomik büyümenin kaynakları incelendiğinde çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Tablo 2'den de izlenebileceği gibi 1997-2005 arasındaki sekiz yıllık dönemin bütününe bakıldığında, oransal paylar cinsinden ekonomik büyümeye en büyük katkıların yüzde 57 ile tüketimden ve yüzde 27 ile

stok artışlarından geldiği görülmektedir. Sabit sermaye yatırımlarının pozitif katkısı yüzde 16 düzeyinde kalmaktadır. Net mal ve hizmet ihracatının katkısı ise ihmal edilebilir düzeylerde. Stok artışlarının büyümeye bu ölçüde katkı sağlar görünmesinin, başta Somçağ (2006) olmak üzere pek çok iktisatçının da belirttiği gibi mantıklı bir açıklaması yoktur. 1997-2005 dönemindeki büyümenin temel itici gücü, tüketim harcamalarında yaşanan canlanma olarak gözükmektedir.

Tablo 2:1997-2005 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisinin Büyüme Kaynakları

Reel Artışlar	Mutlak Artışlar			Oransal Paylar
	1997-2001	2001-2005	1997-2005	1997-2005
GSYİH	-2.625	+36.933	+34.308	100.0
Sabit Sermaye Yatırımları	-12.354	+17.899	+5.545	16.2
-Kamu	-0.200	+1.045	+0.845	2.5
-Özel	-12.154	+16.854	+4.700	13.7
Stok Değişimleri	-0.279	+9.469	+9.190	26.8
Tüketim	-3.213	+22.793	+19.580	57.1
-Kamu	+1.051	+0.555	+1.606	4.7
-Özel	-4.264	+22.238	+17.974	52.4
Net Mal ve Hizmet İhracatı	+13.221	-13.228	-0.007	..

.. : İhmal edilebilir ölçüde.

Kaynak: Bağımsız Sosyal Bilimciler 2006 Raporu

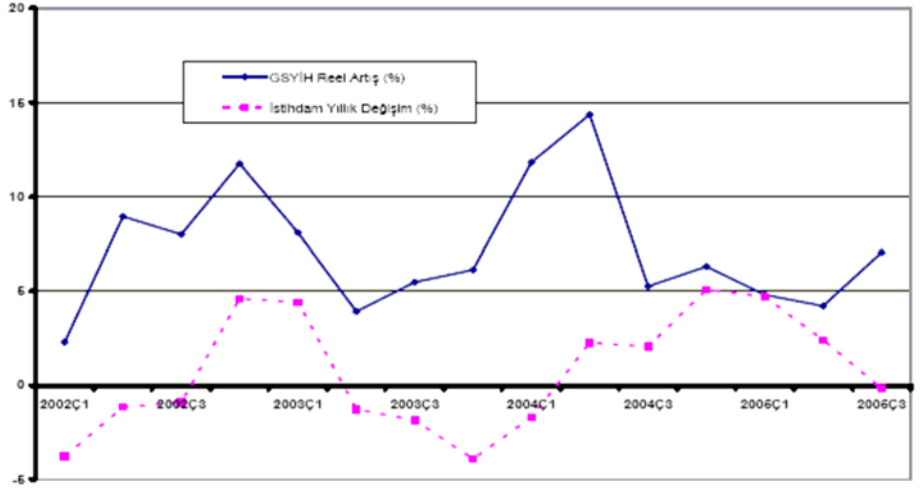
Diğer yandan, Yeldan (2006) tarafından yapılan çalışmada, yıllar itibarıyla gerçekleşen ekonomik büyümenin istihdama

yansımalarının sonucu şaşırtıcı değildir. Şekil 1'e göre, Türkiye'nin reel GSYİH'sı 2002 sonrası onbeş çeyrek dönemin her

birinde pozitif artış sergilemiş; bunların üçünde artış hızı yüzde 10'u aşmış; geri kalanın dokuzunda da büyüme yüzde 5'in üzerinde gerçekleşmiştir. Oysa aynı dönemde istihdamdaki yıllık değişimlerin

sadece yedisi pozitif yönlü olmuş; sekiz çeyrek dönemde ise istihdamdaki değişimler bir önceki yılın eş dönemine göre negatif olmuş, yani istihdam daralma içine girmiştir.

Şekil 1: Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İstihdam

Kaynak: Yeldan, 2006

Buradan çıkan sonuç; Türkiye ekonomisi yüksek hızlı büyüme konjonktürü içinde olmasına rağmen istihdam yaratamamaktadır. Yani, "istihdamsız büyüme" sergilemektedir. Türkiye GSYİH'sı 2001 kriz sonrası itibariyle, 2002, 2003 ve 2004 yılları için reel olarak sırasıyla yüzde 7.9, yüzde 5.8 ve yüzde 8.9 oranlarında büyümüştür. 2005 yılında da yüzde 7.4'lük bir artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde işsizlik oranları yüzde 10.3, yüzde 10.5, yüzde 10.3 ve yüzde 10.3 olarak kaydedilmiştir. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde işsizlik oranlarının üçer aylık ortalamaların alınması ile hesaplanması 2006 yılında işsizlik oranlarında düşüş olduğu izlenimi vermektedir. Fakat bunun ne oranda istihdamdaki artıştan, ne oranda da hesaplama yöntemindeki değişiklikten kaynaklandığı bilinmemektedir. İstihdamsız büyümenin özünde Türkiye'nin uluslararası piyasalara sunmakta olduğu yüksek reel faiz sayesinde yüksek oranlarda çekmekte olduğu spekülasyon sıcak para girişleri vardır. Sıcak para girişleri döviz kurunu ucuzlatmakta (TL aşırı değerlenmekte) ve yurt dışından ithalatı özendirilmektedir. Bunun sonucun-

da da cari işlemler açığı genişlemektedir. Bu arada gerçekleşen ihracat ve üretim artışlarının yurt içinde katma değeri düşük sektörlerde (otomotiv ve dayanıklı tüketim malları gibi) yoğunlaşması neticesinde de istihdam artışları çok sınırlı kalmakta ve işsizlik sorunu derinleşmektedir. Dolayısıyla cari açık ve işsizlik birbirine bağlı sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Telli vd, 2006).

Öte yandan, sıcak para girişleri devam ettikçe aşırı değerlenen TL, hem ithalatı hem de ihracat malları içindeki ithal girdi payını sürekli arttırmaktadır. 2000-2004 döneminde ihracat yılda ortalama yüzde 19 artarken, imalat sanayiindeki büyüme yüzde 4'ten ibaret kalmış, ihracat artışı imalat sanayiini harekete geçirememiştir. Bunun nedeni ise, ithalata bağımlılığı giderek artan ihracatın ithalatı hızlandırmış olmasıdır. (BSB, 2006, s.33). Dahilde işleme rejiminin payının artması da yine bu duruma işaret etmektedir. Dahilde işleme rejimi, yerli üreticilerin yurtiçinde işleyerek belli bir süre içerisinde ihracat etmeleri kaydıyla gümrük ve diğer vergi ve fonlardan muaf tutularak ithal girdi satın

alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Kıscası, dahilde işleme izni karşılığında yapılan ithalat, dış ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmamaktadır. 2004 yılındaki 63 milyar dolarlık ülke ihracatının yüzde 53'ü bu yolla gerçekleştirilmiştir (Sönmez, 2005, s.24). Her 100 dolarlık sanayi ürünü ihracatı için yapılması gereken ithalat tutarı, 1996 yılında 56 dolar iken 2004 yılında 66 dolara ulaşmıştır. Sektörler itibariyle bu oran elektronikte yüzde 77 ile zirveye ulaşırken, demir-çelikte yüzde 75, demir dışı metallerde yüzde 73, elektrikli makinelerde yüzde 66, otomotivde yüzde 65, madenî eşyada yüzde 61 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin uluslararası rekabette görece avantajlı sayıldığı dokuma ve giyimde bile bu oranın yüzde 58'i bulunduğu, yerli iplik ve dokumanın yerine ithalatın artan ölçüde tercih edildiği gözlenmektedir (BSB, 2006, s.35).

İhraç malları içinde ithal ara malı kullanımının artması, ülkeden dışarıya satılan her birim mal için yabancı üretim faktörlerine giderek daha fazla ödeme yapılmasını gündeme getirmektedir. Böylece yerli üretim için yerli girdi ve yerli işgücü kullanmak yerine, dışarıda yabancı işgücü tarafından üretilen görece ucuz girdiler tercih edilmektedir. Yani diğer ülkelerin işgücüne Türkiye'den gelir transferi yapılmaktadır. Bu durum ekonomik büyümenin istihdam yaratamaması ile de yakından ilgilidir. 77 milyar dolara ulaşım tarihi rekor olarak nitelendirilen 2005 yılı ülke ihracatına rağmen, ekonomide ek istihdam yaratılamamıştır. 2004 ve 2005 işsizlik oranları aynı düzeyde, yüzde 10.3 olarak gerçekleşmiştir.

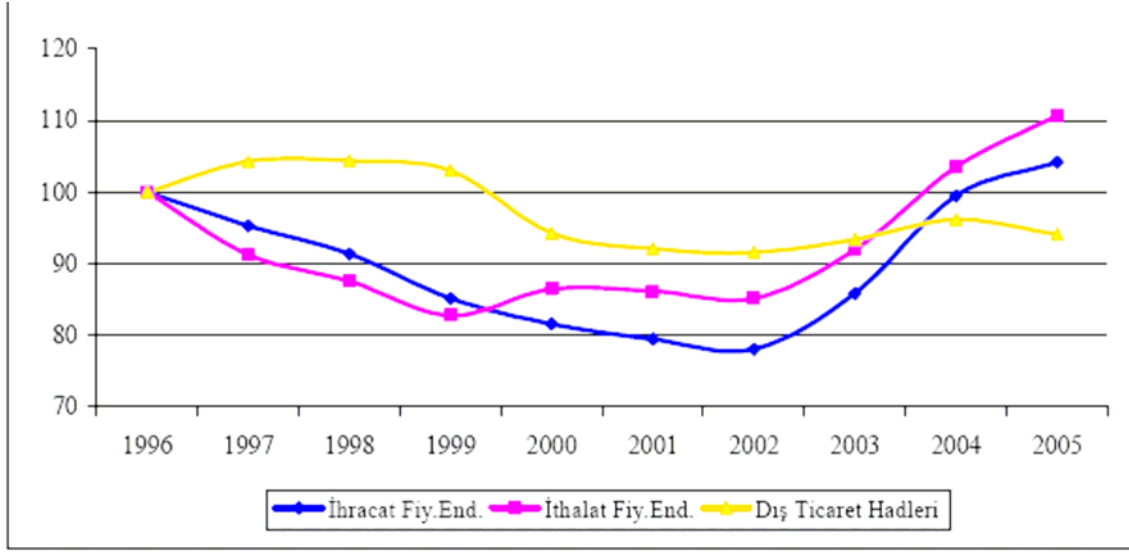
Öte yandan, ülke ihracatında görülen yüksek oranlı artışlara rağmen ithalatta daha büyük oranda artışlar gerçekleşmektedir. Böylelikle ülkenin dış ticareti ve sonuçta cari işlemleri giderek kötüleşmektedir. Ülke ekonomisinin reel üretim faaliyetleri sıcak para gibi son derece belirsiz sermaye hareketlerinin etkisi altına girmiştir. Bu nedenle, ekonomi dışarıdan sağlanan görece ucuz girdilerle neyi ucuz üretebiliyorsa onu üretmeye mahkum kalmaktadır. Köse ve Öncü (2004)' ün de belirttiği gibi, Türkiye'nin dış ticaret fazlası

verdiği sektörler emek yoğun - kaynak temelli sektörlerdir. İleri teknoloji ve nitelikli emek gerektiren sektörlerde ekonomi sürekli dış ticaret açığı vermekte ve bu durum 2000'li yıllardan itibaren daha da belirginleşmektedir.

Oysa günümüz dünyasında sağlıklı bir dış ticaret yapısı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için, ileri teknoloji ve nitelikli işgücü gerektiren sektörlerde uzmanlaşım, bu sektörlerin ürünlerinin ihraç malları payını arttırmak gerekir. Böylece, uluslararası ticarete talep gören, dolayısıyla fiyatı yükselen malların ihracat içindeki payı artar ve ülkenin dış ticaret hadleri yükselir.

İhraç malları fiyat endeksinin ithal malların fiyat endeksine oranı olarak tanımlanan dış ticaret hadlerinin Türkiye ekonomisi için izlediği trend Şekil 2' den izlenebilmektedir. Dış ticaret haddinin 100'ün üzerinde olması, dış ticaret fiyat hareketlerinden ülkenin olumlu etkilendiği, 100'ün altında olması ise olumsuz etkilendiği anlamını taşır. Başka bir ifadeyle, ülke ekonomisinin dış ticaret hadlerindeki değişim yoluyla ek bir gelir elde ettiği veya ek bir maliyete katlandığı söylenebilir. Şekil 2'den 2000 yılı ve sonrasında, dış ticaret hadlerinin 100'ün altında kaldığı ve giderek düştüğü görülmektedir. Bunun anlamı, Türkiye ekonomisi dış ticarettan üretim değerinin altında bir gelir sağlayabilmektedir. Halbuki, ülkenin ihracatı rekorlar kırmaktadır. Öyleyse, ihracatın mutlak olarak artması bir anlam ifade etmemektedir; bu ihracat rekorları giderek ülkeden daha fazla kaynak transfer edildiğini göstermektedir. Dış ticaret hadlerinde ortaya çıkan bu çarpık yapı süreklilik kazanırsa, Bhagwati'nin iktisat literatüründe "fakirleştiren büyüme" (immiserizing growth) olarak adlandırdığı durum Türkiye ekonomisi için geçerli olacaktır. Buna göre; açık bir ekonomide büyümenin refah etkisi düşebilecektir. Çünkü, ekonomik büyümenin ülkeye getirisi, dış ticaret hadlerinde ortaya çıkan muhtemel bozulmanın neden olacağı kayıpla giderilecektir. Hatta, bu kayıp büyümenin etkisini aşarsa fakirleştiren büyüme durumu ortaya çıkacaktır (Bhagwati, 1968).

Şekil 2: Dış Ticaret Fiyat Endeksleri ve Dış Ticaret Hadleri

Kaynak: Yükseler ve Türkan, 2006

Bugün, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu koşullar her an bir kriz potansiyelini içinde barındırmaktadır. Buna en güzel örnek cari işlem açıklarıdır. 2001 Şubatında sıcak para çıkışları nedeniyle TL'nin dalgalanmaya bırakılması ve TL'nin yüksek oranlı değer kaybı neticesinde cari işlemler açığında bir düzelmeye gerçekleşmişti. 2001 yılı cari işlemleri 3,39 milyar dolar fazla verdi. Güçlü Ekonomiye Geçiş adı altında açıklanan IMF programının uygulamaya konması ile sıcak paraya verilen güven ve yüksek reel faiz sonucunda ülkeye spekülasyon para tekrar akmaya başladı. TL'nin değerlenme süreci yine gündeme gelince ülkenin cari işlemleri açık vermeye başladı. 2002'de 1,52; 2003'de 8,03 ve 2004'de 15,6 milyar dolar açık veren cari işlemler hesabı, 2005'de 23,2 milyar dolar ve 2006 yılı sonunda 31,3 milyar dolar düzeyinde rekor açık vermiştir.

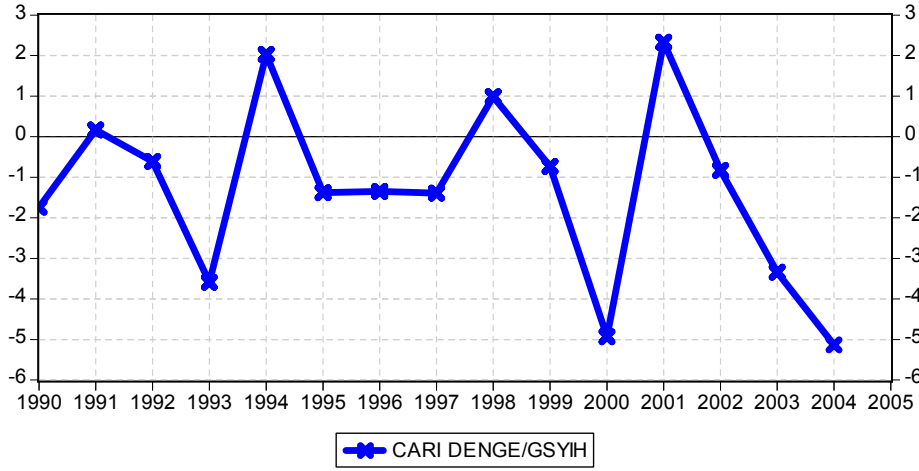
Cari işlemler açığı / GSYİH oranı da buna bağlı olarak sürekli büyümektedir. Bu durum, aşağıdaki Şekil 3'den de izlenebilmektedir. 2006 sonunda tahmini 390 milyar dolarlık GSYİH seviyesi gözönüne alındığında, cari açığın GSYİH'ya oranı yüzde 8'in üzerine taşınacaktır. Bu oranın sürdürülemez olduğu düşüncesi uluslar-

arası piyasalarca da kabul gördüğünde olası sıcak para çıkışları kurda yükselişi gündeme getirecektir. Nitekim 2006 Mayıs ayında sıcak para lobisi böyle bir girişimde bulunmuş ve kurda bir hafta içerisinde yüzde 20'lik yükselişler yaşanmıştır.

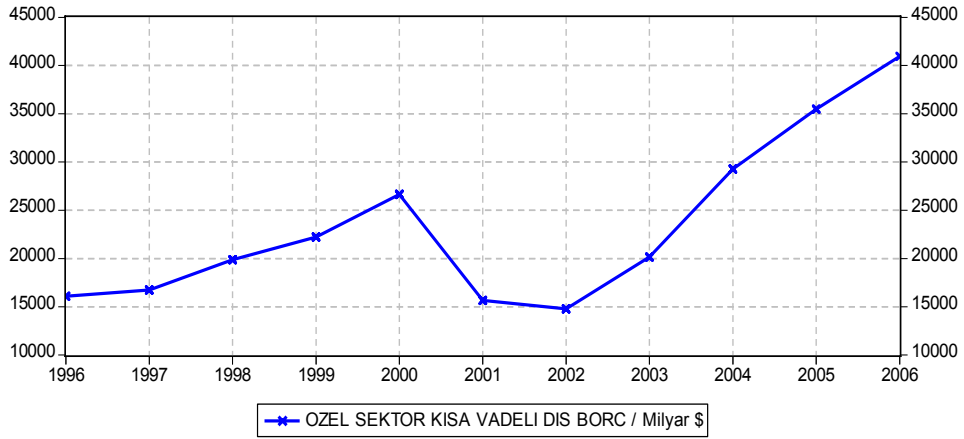
Diğer yandan, 2001 krizi sonrası uygulanan IMF programına güvenen uluslararası bankalarca Türk özel sektörü kısa vadeli borç tuzağına düşürülmektedir*. Bu durum yeni bir moral hazard şüphesini akla getirmektedir. Türk özel sektörünün kısa vadeli borçlanma girişimlerinin izlediği trend aşağıdaki Şekil 4'de görülebilmektedir. 2002 yılından bu yana sürekli artan özel sektörün kısa vadeli dış borçları 2006 yılının ikinci çeyreğinde 40,9 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Türkiye ekonomisinde ilk kez bu yıl dış borçların içinde özel sektörün payı yüzde 50'yi aşmıştır. 193 milyar dolar düzeyindeki toplam dış borçların 111 milyar doları özel sektöre aittir. Özel sektör bu kısa vadeli dövizleri reel yatırımların finansmanında kullanmayı, Hazineye borç olarak vermektedir.

* Benzer uygulama 2000 programı sürdürülürken de yaşanmış ve Kasım krizi sonrasında özel sektörün tüm borçları devlet güvencesi altına alınmıştı.

Sekil 3

Kaynak: Merkez Bankası istatistiklerinden elde edilmiştir.

Sekil 4

Kaynak: Merkez Bankası istatistiklerinden elde edilmiştir.

Merkez Bankası Başkanı özel sektöre dövizle borçlanmanın uyarısı yaparak, sermaye hareketlerine karşı kontrolü kaybettiğini bir şekilde itiraf etmiştir. İster iç, ister dış nedenli olsun; olası bir sıcak para kaçıışı durumunda yükselecek kur bu borçları ödenemez duruma getirip, büyük iflaslar yaşanmasına neden olabilecektir. 1980'lerden sonra yaşanan tüm finansal krizlerin ortak noktası, Calvo ve Mendoza (2000)'nın ve Rodrik (2006)'in de vurguladığı gibi, kısa vadeli borçların ülkelerin döviz rezervlerine oranlarında ortaya çıkan yükselişler sonucunda gerçekleşmeleridir. Bu durum ülkelerin finansal kırılğan-

lıklarını arttırmaktadır. Her ne kadar dalgalı kur rejimi geçerli olsa da, olası bir sıcak para kaçıışında Merkez Bankası, bu derece yükselen kısa vadeli borçları göz önüne aldığıında döviz rezervlerini ürkerek kullanmak zorunda kalacaktır.

5. Sonuç

Gelişmişlik şüphesiz sürdürülebilir ekonomik büyümeyi de içinde barındıran bir durumu ifade etmektedir. Sürdürülebilir bir büyüme, ancak ülkenin üretim kapasitesindeki artış ile; bu da ekonomideki sabit sermaye yatırımlarının artması ile mümkündür. Türkiye örneğinde olduğu gibi,

sıcak para girişleri ile finanse edilen tüketim çılgınlığı, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin dinamiği olamayacaktır.

Aynı zamanda, GSYİH artışlarının diğer makroekonomik büyüklüklerle de uyumlu olması gereği vardır. İleri teknoloji ve nitelikli işgücü ile çalışan, ihracat kabiliyeti yüksek sektörlerde yoğunlaşarak, ekonomik büyüme ile anlamlı bir dış ticaret politikasının ortaya konması gerekmektedir. Mevcut dış ticaret uygulaması, ekonomiyi sürdürülemez bir dış açığa itmektedir. İhracat rekorlar kırıp, ülke ekonomisi büyürken, dış açığın sürekli artması ülkenin kırılma eğilimini yükseltmektedir. Ülke ihracatının ithal girdilere bağımlılığının artması, istihdam politikalarını da olumsuz etkilemektedir. İstihdam yaratan bir dış ticaret politikası gerçekçi kur uygulanması ile mümkün olabilecektir. Böylelikle yurt-içi üretimin ithal girdi bağımlılığı düşürülebilecektir.

Gerçekçi kur politikası uygulayabilmek ise, sermaye kontrolünün olmadığı bir ortamda mümkün gözükmemektedir. Spekülatif sıcak para girişleri uygulanacak iktisat politikalarını etkisizleştirmektedir. Makroekonomik büyüklükleri sıcak para giriş çıkışlarına bu denli duyarlı olan tüm az gelişmiş ülke ekonomileri ve Türkiye de serbest sermaye hareketlerini sorgulamalı ve bir çözüm bulmalıdır.

Ülke gelişmesinin vazgeçilmez unsuru olan ulusal bankacılık sistemi Türkiye’de bitirilmek üzeredir. IMF ve uluslararası sermayenin dayatmaları ile yerli bankalar süratle yabancıların eline geçmektedir. Böylelikle ekonomide kaynakların toplanması ve dağıtılması süreci yabancı bankaların kararlarına göre belirlenecektir.

Uluslararası rekabet ortamı göz önüne alındığında, bu sorun pek çok yerli sektörü dezavantajlı duruma sokacak ve sürdürülebilir bir gelişmenin önünde büyük engel teşkil edecektir. Bu nedenle ulusal bankaların yabancılarla satışı uygulamasına son verilmelidir.

Kaynakça

- Azariadis, C. ve Stachurski, J. (2004). "Poverty Traps", Handbook of Economic Growth.
- Barro, J.R. ve Sala-i-Martin, X. (1999). "Economic Growth", The MIT Press Cambridge-Massachusetts, London, England.
- Bhagwati, J. (1968). "Distortions and Immiserizing Growth: A Generalization", Review of Economic Studies.
- BSB (Bağımsız Sosyal Bilimciler). (2006). "IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998-2008: Farklı Hükümetler, Tek Siyaset", Haziran 2006, Ankara. Erişim: www.bagimsizsosyalbilimciler.org
- Calvo, G. A. ve Mendoza, E.G. (2000). "Capital Markets Crises and Economic Collapse in Emerging Markets: An Informational - Frictions Approach", The American Economic Review, Vol.90, No.2, pp.59-64, May, 2000.
- ILO (International Labor Organization). (2006). "Global Employment Trends 2005", February, 2006
- Kaldor, N. (1963). "Capital Accumulation and Economic Growth", in Proceedings of a Conference Held by the International Economics Association, London, Macmillan.
- Köse, A. H. ve Öncü, A. (2004). "Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı Üzerine Gözlemler", Türkiye Ekonomi Kurumu 2004 Yılı Tartışma Metni.
- Raghubendra, J. (2003). "Macroeconomics for Developing Countries", 2nd edition, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York.
- Rodrik, D. (2006). "The Social Cost of Foreign Exchange Reserves", NBER Working Paper No:11952, January, 2006
- Somçağ, S. (2006). "Türkiye'nin Ekonomik Krizi, Oluşumu ve Çıkış Yolları", 2006 Yayınevi.
- Sönmez, M. (2005). "Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığı: 2000-2004", http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/SonmezO_c05.pdf
- Telli, Ç., Voyvoda, E., Yeldan, E. (2006). "Modeling General Equilibrium for Socially Responsible Macroeconomics: Seeking For the Alternatives to Fight Jobless Growth in Turkey", Bilkent University, Ankara, March 2006.
- Unctad. (2006). "Trade and Development Report, 2006", United Nations, New York and Geneva.
- World Bank. (2006). "World Development Report 2006: Equity and Development", World Bank Issues, New York.
- Yeldan, E. (2006). "Türkiye 2006: Spekülatif Büyüme ve İstihdam Sorunu", Bilkent Üniversitesi, Ankara, Ocak 2006.
- Yükseler, Z. ve Türkan, E. (2006). "Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar", Tüsiad ve Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, Haziran 2006, Erişim: http://eaf.ku.edu.tr/calisma_raporlari